

שיעור סיכום על ספר בראשית

הרב אורי שרקי

סיכום לימוד ספר בראשית בשיעור היומי של קהילת בית יהודה

הרב אורי שרקי

(לא עבר את עריכת הרב)

השיעור התקיים ביום רביעי אור לכ"ט חשוון תשפ"ב (3.11.21)

(להאזנה לשיעור:

יוטיוב: <https://youtu.be/30M-7BYsly8>

ספוטיפיי: <https://spoti.fi/3o0ngyN>

גוגל פודקאסט: <https://bit.ly/3weUE8l>

אפל פודקאסט: <https://apple.co/3mlzZqD>

לשאר הפלטפורמות: <https://bit.ly/3k79MjG>)

בניית הכלי ההיסטורי על שלושת ממדיו אשר מאפשר את הצלחת ההיסטוריה

שלושה קווים עוברים לאורך כל הספר: קו האחוה, קו התולדות וקו השמות. למה הכוונה?

אנחנו למדנו לאורך כל ספר בראשית שיש איזושהי פרוגרסיה, התקדמות, בנושא מאוד משמעותי והוא: האחוה.

אנחנו רואים לאורך הדורות שיש קושי אמיתי וגדול לבני אדם להיות אחים זה לזה. הדוגמה הייתה בולטת היא שני האחים הראשונים - קין והבל. אבל יש גם קושי קדום יותר וזה הקושי בין אדם לחווה. אנחנו רואים שאדם מדבר עם הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מדבר עם אדם; חווה מדברת עם הנחש והיא מדברת עם הקדוש ברוך הוא; הנחש מדבר עם חווה והיא איתו. אבל לא מצאנו דיבור בין האדם לבין חווה. דבר זה יותר מרומז שזאת היתה סיבת החטא. כלומר, אנחנו יכולים לתאר לעצמנו איזושהי סיטואציה שבה האישה הראשונה מביאה את פרי עץ הדעת אל אדם הראשון, והיא אומרת לו:

- בעלי היקר, הבאתי לך פרי!
- כן, אשתי היקרה, מה זה הפרי הזה?
- הו, זה משהו מיוחד, זה עץ הדעת!
- עץ הדעת?!? אבל הקדוש ברוך הוא אמר שאסור לאכול מעץ הדעת.
- כן, אבל הנחש הסביר לי ש...
- הנחש לא מבין שום דבר! בואי נלך, ניתן שתי סטירות לנחש.

וכך הסיפור היה נגמר אחרת לגמרי. אלא מה, נאמר שהאישה לקחה מן הפרי והיא נתנה לאישה עימה ויאכל, ולא שמענו שיש איזושהו דיון ביניהם.

כמו כן, אנחנו רואים שכאשר הם נותנים אחד לשני שמות, האדם קורא לבת הזוג שלו: "האישה". "לזאת ייקרא אישה כי מאיש לוקחה זאת". אם אנחנו נכנסים לבית ושומעים שהבעל קורא לאשתו: אישה! אנחנו מבינים שיש איזושהי בעיה בתוך הבית. ולכן כנראה היה קשה לאדם וחווה להבין שהם יכולים לדבר האחד עם השני. אחרי החטא, אחרי הקללה, נאמר שאדם קרא את שם אשתו: "חווה". כלומר, לראשונה הוא נתן לה שם פרטי, הוא הבין שיש פה עוד אישיות ושעם האישיות הזאת אפשר לדבר. אבל זה היה קצת מאוחר. בעצם, בגלל העדר שיחה מתו בני הזוג הראשון בהיסטוריה. מתו, כלומר: גורשו מגן עדן.

בדור השני אנחנו רואים שיש איזשהו ניסיון לדבר, נאמר: "ויאמר קין אל הבל אחיו". נו, הנה, יש מישהו שמתחיל לדבר. אבל זה נעצר, "ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו" (ד, ח), ולא כתוב מה הוא אמר לו. נראה שקין ניסה לדבר, אבל זה נגמר באלימות. האלימות היא פרי הניסיון לדיאלוג של הצליח.

אחר כך אנחנו שוב מוצאים את אחד מצאצאי קין שכן הצליח לדבר - למך. הוא מדבר עם נשיו: "ויאמר למך לנשיו". הנה, סוף סוף מישהו שמתחיל לדבר. אבל מה הוא אומר? "עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי". מה הוא בעצם אומר? תדעו, יש לי מה לומר! אם יש לך מה לומר אז תגיד, למה אתה לא אומר? כנראה שהן לא רוצות לשמוע. אם הוא אומר: שמען קולי! האזנה אמרתי! סימן שהן לא רוצות לשמוע. ומדוע הן לא רוצות לשמוע? כי הדיבור שלו אליהם: "כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי". הוא אומר להן: כדאי לכן לשמוע, כי אני יודע להרוג! אם כן גם זה לא דיבור.

אחר כך אנחנו מוצאים איך בדור המבול הדבר הגיע לאלימות מוחלטת ובדור הפלגה ניסו לשמור על דיבור אחיד כדי לא להגיע למריבה. יש רק בעיה אחת - כאשר כולם אומרים את אותו הדבר אז יש כאן בעצם אלימות שנסוכה בתוך הדיבור. לכן אמרו על כך חז"ל: 'אל תקרא "דברים אחדים" (יא א) אלא דברים חדים ומחודדים'. כלומר, היו דוקרים אחד את השני בדיבורם.

עד שזה מגיע לאברהם ולוט. אברהם אומר ללוט: "אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו" (יג ח). לפי הרקע של מה שאנחנו לומדים מתחילת ספר בראשית אז הכל מובן: 'אנחנו אנשים אחים ובתור אחים אם אנחנו מתחילים לריב זה ייגמר ברצח! לכן כדאי שניפרד'. טוב, לפחות זה לא הגיע לידי רצח. אבל זה הגיע לידי פירוד, הפסיקו לדבר.

אנחנו מגיעים לדור הבא - יצחק וישמעאל, הם מעדיפים בכלל לא לדבר. אנחנו לא מוצאים שום עדות על שיחה כלשהי בין יצחק וישמעאל, שני אחים. על מנת לא לריב העדיפו לא לדבר. אבל אז חז"ל אומרים שישמעאל "מצחק" (כא ט) הכוונה שהוא היה זורק אבנים וחיצים בכיוון של יצחק והיה אומר: 'אה, לא שמת לי לב שיש שם מישהו'. כלומר, ההתעלמות מן הקיום של הזולת גם זה סוג של אלימות.

עד שמגיעים לימי יעקב ועשו. יעקב ועשו מדברים, אבל, אוהה, אלו דיבורים! אמנם דיבורים קשים אבל לפחות מדברים. זה כמעט נגמר ברצח, אבל כאן ההורים התערבו. כמו שאומרת רבקה: "למה אשכל גם שניכם יום אחד" (כז מה). כלומר: 'נא לא לחזור על מה שעשיתם לי כשהייתי חווה ואתם הייתם קין והבל'. אם כן, יעקב ועשו, גלגולי קין והבל, הם נפרדים לזמן מסוים, נפגשים בחזרה, מתחבקים ומתנשקים; אבל

לשעתו. כפי שאומר רבי שמעון בר יוחאי: **"באותה שעה** נכמרו רחמיו על אחיו ונשקו בכל ליבו". אבל זה לא יכול להתמיד והם חייבים להיפרד "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" "ועלו מושיעים בהר ציון".

עד שזה מגיע בסוף לדור של יוסף ואחיו - **"ולא יכלו דברו לשלם"** (לז ד). הוא מדבר, הם מדברים, שונאים, מוכנים להרוג אחד את השני, וזה מסתיים במסוגלות לדבר, במסוגלות לעשות שלום.

מה אנחנו לומדים מזה? אם יש משפחה שהאחים היו מדברים והיו מוכנים להרוג אחד את השני ובסוף עושים שלום זה סימן שמדובר בשלום אמיתי. זאת אומרת שיש כלי לשכינה בעולם הזה וקעת אנחנו בטוחים שהשלום יצליח. ברגע שזה קיים אפשר לסיים את ספר בראשית ולהתחיל את ההיסטוריה.

אם כן, זה בעצם מבנה אחד של ספר בראשית. מה שמניטו היה מכנה בשם "נוסחת האחוה"; שהיא החוט השוזר והחורז את כל ספר בראשית מתחילתו ועד סופו. זה אופן אחד של הסתכלות - ההסתכלות שבבחינת בין אדם לחברו.

אולם יש בחינה נוספת והיא הנקראת - "קו התולדות" - הולדת הזהות. על זה יש פסוק מאוד מעניין: **"זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם"** (ה א) - מסביר מניטו: הספר שבו האדם מוליד את עצמו. כלומר, יש איזה ממד של בין אדם לעצמו, שהוא ממד הזהות, שהולך ומתברר לאורך הספר, ובהתחלה זה על ידי הזהות האנושית הקולקטיבית. אדם הראשון, מהו - יהודי או גוי? הוא גם יהודי וגם גוי. או יותר נכון - הוא למעלה מן החילוקים האלה.

אולם, הזהות מתחלקת בסוף בין שתי שושלות: שושלת בני שת ושושלת בני קין; בְּנֵי הָאֱלֹהִים וּבְנֵי הָאָדָם (ו ב). שתי שושלות בעלות כישרון עצום: **"בְּנֵי הָאֱלֹהִים"** - בני שת; אחר כך: אנוש, קינן, מהלאל, ירד וכו'. הם האנשים ש"מתהלכים את הא-לוהים", הם עוסקים בחכמה; אבל הם אינם עוסקים כל כך ביישובו של עולם. בני קין לעומת זאת עוסקים ביישובו של עולם; הם עוסקים בעושר, אבל לא כל כך בחכמה. והפיצול הזה של הערכים הוא בלתי נסבל. עד שבני הא-לוהים באים אל בנות האדם וילדו להם ואז מופיע סוג חדש של אדם - **הגיבורים**. "אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר". להיות רק חכם זה קל. להיות רק עשיר זה קל. אבל בשביל להיות שניהם יחד, לחבר את האידיאלים החומרניים עם האידיאלים הרוחניים, צריך בשביל זה להיות גיבור. ונח ונעמה, אשתו של נח שהיא אחות תובל קין לפי רש"י, הם מהווים את הזוג הראשון אשר מסוגל לעשות את הסינתזה. וכך יוצא ששם, חם ויפת, הלוא הם **הגיבורים**, הם אלה שיכולים להביא לעולם את הנבואה בסגנון של עם ישראל. מכאן ואילך יכולה להיות אנושות לא חד-גונית, כלומר רק עשירים או רק חכמים, אלא משהו הרבה יותר מורכב, מלא ניואנסים, הייתי אומר: משהו יותר חי.

ואז מתחילות האומות, כולל הסכנה שיש בגלל חוסר האחוה שבין האומות. כל פרשת נח עוסקת בשאלה הזאת - כיצד מונעים את המבול הבא. והניסיון היותר מפורסם, מלבד הניסיון של אשור, היה הניסיון של דור הפלגה. אבל הניסיון של דור הפלגה היה **מחיקת הזהות האנושית.**

עד שבא אברהם אבינו והוא כבר הזהות האוניברסלית: **"וּנְבָרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה"** (יב ג).

גם בתוך המשפחה של אברהם הדברים צריכים בירור. כלומר, יש את אברהם שנוטה **לאחד** הערכים - מידת החסד, ואילו יצחק נוטה **לאחד** הערכים - אל מידת הדין. החיבור יכול להצליח רק דרך יעקב; וגם זה דרך שתי נשים שיש לו - רחל ולאה: אחת שמבטאת את הדין ואחת שמבטאת את הרחמים.

ואז נולדת זהות חדשה של איחוד המידות, או בשפה שלנו: אחדות הערכים. וברגע שקיימת אחדות הערכים יכולה להיוולד האומה הישראלית. מה שרבי יהודה הלוי מכנה: **ציבור** הנושא את העניין הא-לוהי בקרבו.

והדבר הזה צריך בירור בתוך הציבור הזה עצמו גם כן של זהויות מתחלפות - מחלוקת בין בית יוסף לבין בית דוד; בני יהודה ובני אפרים. וכל הסיפור של ארבע הפרשיות האחרונות: וישב, מקץ, ויגש, ויחי, זה בירור של מערכת היחסים הסבוכה בתוך האומה עצמה. פרשת וישב מציינת את ירידתו של יהודה, מקץ את עלייתו של יוסף, ויגש - ירידתו של יוסף, ויחי - עלייתו של יהודה. מה זה אומר? זה אומר שגם בתוך האומה הישראלית חייבת להיות איזושהי שונות של זהות שבאה לידי ביטוי בשני מרכזים עיקריים: אפרים ויהודה, יוסף ויהודה, שהם האבות של שני סוגי משיחיות: משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. משיח בן יוסף עוסק - איך לומר? - במדינה, כלומר זה ההטרמה של הדגם שאנחנו רואים בהיסטוריה של בנימין זאב הרצל, שהוא היה הראשון, אחרי אלפי שנות גלות, שהבין שכדי לגאול את ישראל צריך לעבור למישור המדיני. זה אופייני לכל המגמה היוספית - **"וְיוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ"** (מב ו), הוא גם שולט על בית פרעה, הוא גם שולט על מצרים. הוא משתמש בכלכלה לשם השגת היעדים הרוחניים שלו, אבל הוא עושה את זה דרך הפוליטיקה. לעומת זאת יהודה, שהוא אבי שושלת בית דוד ומשיח בן דוד, הנטייה הבסיסית הטבעית שלו היא לכיוון הרוחני מלכתחילה. כיוון שמתרכז בתוך ארץ ישראל בלבד, ללא השפעה על האנושות; מי שרוצה השפעה שיבוא אלינו, "אליו גויים ידרושו והיתה מנוחתו כבוד". זאת השיטה של יהודה.

אנחנו רואים בסוף ספר בראשית דבר מאוד מעניין שדיברנו עליו: **"וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֵת לְפָנָיו גִּשְׁנָה"** (מו כח) - רש"י אומר לנו דבר מעניין: מה זה

להורות? "להקים לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה". כלומר, במחלוקת בין יוסף לבין יהודה, החליט יעקב אבינו שיהודה הוא ראש הישיבה. כלומר: התורה שתלמד בבית המדרש של בני ישראל במצרים היא התורה של יהודה שמדגישה את הייחודיות של עם ישראל, באיזשהו מקום היא מדגישה את הבחינה של "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב". אבל אם זה היה כך, היה צריך להיות כתוב: 'ואת יהודה שלח להורות לפניו גושנה'. מדוע מדגיש הכתוב: "ואת יהודה שלח אל יוסף להורות לפניו גושנה"? אין זה אלא שיוסף ויהודה מפרים אחד את השני - יהודה צריך ללמוד מיוסף את מדע המדינה, את הקדושה שבחולין, ויוסף צריך ללמוד מיהודה את הנשמה של המדינה.

{אגב, זאת אחת הסיבות שבגללן הקמנו את "בית הספר הגבוה לחוכמת האמונה, כבר מחזור שני, בית ספר שמטרתו ליצור איזושהי אליטה רוחנית, בית מדרש שממנו תצא הוראה, מקום שיתן את הנשמה למפעל הציוני, למדינת ישראל. אנחנו ברוך ה' מתקדמים בעניין הזה ומי שרוצה מוזמן לקבל את המידע בנושא}.

אם כן, הקו השני היה קו התולדות. היה לנו את קו האחוה, שזה היה בין אדם לחברו, וכעת ראינו את קו התולדות, שזה הזהות העצמית - בין אדם לעצמו.

אולם כאן אנחנו מגלים עוד משהו - הקו השלישי: בין אדם למקום. אנחנו רואים שקו האחוה כמו גם קו התולדות והזהות, כל אלה הם חלק מן המאמץ של בורא העולם "לבנות לו דירה בתחתונים". ה"דירה" הזאת מתכוננת בספר בראשית. אולם מתי בא הקדוש ברוך הוא לדור בעולמו - זה בספר שמות. כל ספר שמות הוא הניסיון של הקדוש ברוך הוא להיפגש עם האדם. ואילו ספר בראשית מכין את הבית, מכין את הכלי.

אולם אנחנו רואים גם התפתחות של ההופעה הא-לוהית דרך שינויי השמות. הרי התורה מתחילה בתיאור של הקדוש ברוך הוא בשם "א-לוהים". "אלוהים" - זה שמו של מי שבורא את הטבע. בנוסף אנחנו מבינים שהמושג א-לוהים בתנ"ך הוא מושג שיש בו מידה מסוימת של סתמיות. אמנם נאמר "ויאמר א-לוהים", אבל א-לוהים בתור אבי הטבע מתגלה בעצם דרך החוקיות הסתמית. לעומת זה, כאשר נברא האדם והקדוש ברוך הוא מדבר עמו אז נאמר: "י-ה-ו-ה א-לוהים". י-ה-ו-ה - זה כבר א-לוהי המוסר. אבל לא י-ה-ו-ה לבד אלא בצירוף שם א-לוהים, כלומר דרך הממד הטבעי. עדיין אין שינויים של העולם הטבעי, אין ניסים.

יש אמנם נס שמופיע דרך המבול, אבל מה שמאוד מאפיין את הנס של המבול הוא שאף אחד בעצם לא ראה אותו. כלומר, אלה שהמבול נפל עליהם מתו, הם לא יכולים לספר. ומי שיצא חי מהמבול, נח ואשתו ובניו ונשי בניו, הם היו בתוך התיבה, הם אינם יוצאים מן התיבה עד שלא יבשה כל האדמה, "חרבו פני האדמה". יש כאן נס אבל אף

אחד לא ראה אותו - "ה' א-לוהים". כתוב שנח מגיע לתיבה **"כְּאִשֶּׁר צִוָּה אֱתוֹ אֲלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְיָ-הוֹ-יָהּ בְּעֵדוּ" (ז טז) כביכול, א-לוהים פועל מבפנים וה' (- י-ה-ו-ה) סוגר מבחוץ. כלומר: 'אתה לא תראה את הנס'.**

והדבר הזה הולך וממשיך, עד שהקדוש ברוך הוא מופיע בתור **"אֵל שְׂדֵי"** (לה י"א) - מי שנותן הבטחות. אדון התולדות. "אל שדי" זה מידת היסוד בקבלה. ואברהם הוא הראשון שקורא לו בשם "אדוני", כלומר: מקבל את אדנותו עליו.

אולם עדיין שם הוי"ה (- י-ה-ו-ה) לא מתגלה. אמנם התורה אומרת שי-ה-ו-ה דיבר עם האבות, **"וַיִּרְא אֱלֹוֹהִים"**, אבל לא מצאנו שהקדוש ברוך הוא אומר **במפורש** לאבות: 'שמי בו עליכם לקרוא לי הוא שם הוי"ה'. זה התגלה רק במצרים.

הערה כלפי ביקורת המקרא. דבר מעניין: אנחנו רואים שכל השמות של בני ישראל שמופיעים בתורה הם כולם שמות שיש בהם או אל או שדי, ואין שם עם "יהו", חוץ מ"יהושע". זה מלמד ששם הוי"ה לא היה בשימוש באותו דור, סימן שכולם קראו על שם א-לוהים. גם נאמר: "פקוד יפקוד **א-לוהים** אתכם והעלה אתכם אל ארץ אבותיכם". הידיעה על שם הוי"ה היתה סודית ונשמרה אצל זקני ישראל. לכן כאשר משה מגיע אל בני ישראל, הוא אוסף את הזקנים והם שואלים אותו: 'נו, מה שמו?'. כלומר: 'אם אתה יודע את השם סימן שהוא שלח אותך ואם לא אז לא'. יש עוד הרבה מה לדון בזה, מאיפה הגיע שם הוי"ה אל עם ישראל. בפשטות זה הגיע דרך יתרו. המדרש אומר ששם הוי"ה היה חקוק על מטהו של משה ומנין הגיע המטה? זה הגיע מעץ שהיה בגינתו של יתרו שמשה עקר ונשאר שם הוי"ה חקוק עליו. למה אני אומר את זה? כי לאחרונה מישהו שלח אליי ספר שהוא כתב על הופעת האמונה בי-ה-ו-ה בעם ישראל ומהיכן זה הגיע, ובתור מבקר מקרא הוא טוען "חידוש עצום" - שזה הגיע מהמדיינים. תודה רבה באמת, ידענו את זה מדברי חז"ל, לא צריך להיות גאון בשביל לדעת את זה.

אגב, חשוב להדגיש: שם הוי"ה איננו מדייני חלילה, אלא הגיע אלינו דרך מדיין}.

אם כן, דיברנו על שלושה קווים לכל אורך ספר בראשית, שהם בניית הכלי ההיסטורי שיאפשר את הצלחת ההיסטוריה - הן בבחינת בין אדם לחבירו באחוזה, בין אדם לעצמו בתולדות ובין אדם למקום עם התפתחות הופעת השמות הא-לוהיים בעולם.

כאן אני רוצה להוסיף נקודה מעניינת והיא לגבי מספר שחוזר על עצמו בספר בראשית והוא המספר שבעים.

בפרשת נח זה מאוד גלוי - שבעים משפחות שיצאו מנח, שם חם ויפת. אפשר לספור - יש שבעים.

אבל יש עוד משהו שצריך לשים לב - אם עושים חשבון רואים שיש שבעים צאצאים של תרח וכל הענפים היוצאים ממנו.

אם עושים עוד חשבון רואים שגם הצאצאים של אברהם המצויינים בתורה גם הם שבעים.

וגם יעקב ומשפחתו המגיעים מצרימה שבעים נפש.

ארבע פעמים אנחנו פוגשים שבעים נפש: אצל נח, אצל תרח, אצל אברהם ואצל יעקב. כלומר, אנחנו רואים שיש מגמה קבועה, אוניברסלית, איזה ניסיון לגאול את שבעים האומות. וזה הולך ומצטמצם דרך משפחה אחת: בני תרח, בני אברהם, בני יעקב.

וזה מה שאומר משה בפרשת האזינו: "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל". כלומר, שבעים נפש ירדו למצרים כנגד שבעים אומות העולם. זאת אומרת שעוד לפני שבני ישראל יצאו ממצרים כבר אז יש לנו בשורה ביחס למגמה האוניברסלית של המשפחה הזאת: יורדים למצרים בכדי להפרות את מצרים. יוסף קורא למצרים "ערוות הארץ". הערווה היא מקום ממנו מקבלים הפרייה וממנו באים החיים. לפי זה, שבעים הנפש של בית יעקב הבאים מצרימה מהווים כמין זרע המפרה את מצרים ומוליד את עם ישראל לתיקון העולם כולו.

זאת בעצם התפיסה הכללית שעולה מן הספר.

אני רוצה לסיים בעוד נקודה - וזה גם ההבדל בין ספר בראשית לבין ספר שמות.

ספר בראשית מתאר לנו א-לוה שבורא את העולם אבל לא מתגלה כל כך; מתגלה רק לאנשים מאוד ספציפיים. אין כאן מפגש בסגנון מעמד הר סיני או סגנון מכות מצרים, בהם הא-לוה התגלה לציבור ובעצם גם לאנושות בכלל, אלא התגלויות פה ושם. אותו א-לוה בורא את עולמו בעשרה מאמרות. המאמרות מסתירים את הא-לוהות. אולם עם הזמן, אחרי שנוצרה הבועה האוטונומית של הבריאה, הקדוש ברוך הוא קודח חורים בתוך המאמרות והוא גואל את העולם מן הבדידות המבדילה אותו מן הא-לוהות.

מניטו היה מסביר מה זה "הסתרה שבתוך ההסתרה". יש "הסתר פנים" - שהבריאה יודעת שהקדוש ברוך הוא מסתיר פניו ממנה. אבל יש לפעמים הסתרה כזאת שלא יודעים שיש הסתר פנים, וזאת "הסתרה בתוך הסתרה". זה הסתר פנים של הסתר פנים. "אסתר אסתר". והמצב הזה שבו לא יודעים מי ברא את העולם ואפילו חושבים שאולי הוא לא קיים, הוא מצב שיוצר מתח בלתי נסבל. ועל כן הקדוש ברוך הוא מחליט להתגלות והוא מתגלה תחילה לאומה המצרית על ידי עשר מכות ואחר כך לאומה הישראלית דרך עשרת הדיברות. ואם כך יוצא שהמאמרות הפכו לדיברות.

אומר מניטו שזאת כוונת המשנה: "האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם". לכאורה היה צריך להיות כתוב 'האומר אמירה'. אלא "האומר דבר" הכוונה: מי שהופך את המאמרות לדיברות. כלומר, מי שמאפשר לא-לוה לצאת מההסתרה מאחורי המסך של הבריאה **ולדבר**, הוא "מביא גאולה לעולם" - העולם זקוק לגאולה, לגאולת הדיבור, והדבר הזה נעשה דרך חג הפה-סח, כאשר הפה מתחיל לדבר ולהשתחרר. מיהו הפה המשתחרר? הפה של הקדוש ברוך הוא דרך הפיות של עם ישראל.

כל זה כמין סיכום לספר בראשית, שעניינו להסביר לנו בשביל מה הספר הזה בעצם קיים. הרי אין בספר בראשית מצוות ואין בו הדרכות, אולם הוא מסביר לנו מהי מסגרת החיים שבתוכה אנחנו נותנים משמעות דרך כל המעשים ודרך כל הפעולות שלנו במהלך ההיסטוריה.

שאלה: האם ניתן לומר שהקושי הראשוני שבאחוה הוא הקושי כביכול שבין הבורא לנברא?
תשובה: בינגו! זה בדיוק מה שהתכוונתי לומר.

שאלה: נראה כאילו המסע של בין אדם לחבירו ובין אדם לעצמו מסתיים עם סיום ספר בראשית, אך המסע של בין אדם למקום לא מסתיים שם. מדוע ההבדל הזה?
תשובה: בגלל שהקדוש ברוך הוא בספר בראשית מסתיר את פניו כדי לאפשר לאדם לבנות את הכלי. רק כאשר הכלי בנוי הקדוש ברוך הוא נכנס לזירה ואת זה הוא עושה בספר שמות.

האם משוואת האחוה בין בורא לנברא ניתנת לפתרון? הרי המרחק הוא אינסופי.
תשובה: זה נכון, אבל גם באדם יש ממד אינסופי - וזה **נשמת** האדם. הנשמה של האדם היא אין סופית ולכן היא יכולה לקיים דיאלוג דו-כיווני עם הא-לוהות.

שאלה: הניסיון לחבר ערכים סותרים, כמו עושר חומרי ועושר רוחני, לא מסתכן באפשרות שלא להצליח באף אחד מהם?
תשובה: כן, זה יכול לא להצליח וגם קרה שזה לא הצליח, אבל זאת המשימה של האדם. איך אומרים? לקדוש ברוך הוא יש אמון גדול באדם אפילו יותר גדול מאשר למלאכים. הרי המלאכים לא הסכימו לבריאת האדם משום שהאדם איננו מסוגל לאחד את הערכים, ואילו הקדוש ברוך הוא מאמין באדם שהוא יכול. יש על זה מאמר יפה מאוד של מניטו הנקרא: "המשמעות האנושית של המשך". זה המאמר השני בחוברת "מענה לשון" שהוצאנו לאחרונה.

שאלה: מה למדו בבית המדרש של יהודה במצרים?
תשובה: כנראה למדו שם מהי המשמעות של ההיסטוריה, מה התפקיד של עם ישראל בתוך ההיסטוריה ומה הם המעשים שצריך לעשות כדי להצליח.